

ПРОБЛЕМА МОВНОЇ КАРТИНИ СВІТУ В СУЧАСНОМУ МОВОЗНАВСТВІ

Проблема національно-мовної картини світу була сформульована ще в XIX ст. у працях Вільгельма фон Гумбольдта, О.О.Потебні та ін., проте й дотепер не втратила своєї актуальності в зв'язку з новими підходами до вивчення мови, її особливостей прояву та специфіки відображення світосприйняття і світорозуміння певного соціуму. Цілісний аналіз сукупності значень слів будь-якої мови в один, окремо взятий, період її існування може видатися на перший погляд неможливим через велику кількість слів у мові. Введення поняття “мовна картина” Ю.М.Карауловим [3,242] відкриває для такого аналізу реальну перспективу. Під “мовною картиною світу” розуміють два різні аспекти дослідження семантики: 1) загальну, інтегральну, ядерну “картину світу”, яка є відносно постійною і утворюється сукупністю всього мовного складу, і 2) варіантну, національно-специфічну “мовну картину світу”, що представляє самотність конкретної мовної системи, відмінної від усіх інших мов. Поняття “мовної картини світу” дозволяє узагальнювати лексичні значення слів, групуючи їх у певні класи, поля тощо.

Картину світу в нашій свідомості можна подати у вигляді двох моделей – концептуальної і мовної. До змісту останньої входить увесь зміст концептуальної моделі світу і, крім того, власне мовний зміст, який вміщує додаткову інформацію про світ. Співвідношення поняттєвої картини світу і мовної картини світу вивчається у наступних двох напрямках: від мовної картини світу до поняттєвої і, навпаки, від поняттєвої картини світу до мовної. Мовна картина світу утворюється не лише найменуваннями предметів, явищ тощо, але також і зв'язками та відношеннями, які існують між: а) власне предметами, явищами, б) предметами і тими, хто їх сприймає / оцінює, в) самими такими кваліфікаціями і оцінками. Отже, картина світу – це не лише те, що “називається”, але й усе, що пов'язане одне з одним і залежить одне від одного. Існування мовної моделі світу пояснюється універсальністю мови, її здатністю виражати різноманітні моделі або складники моделі. У людини світ “сприймається – подвоюється комплексно: на основі наочно-дійового, конкретно-образного й поняттєвого типів мислення у процесі не лише прямої взаємодії з природою й суспільством, але й через суспільну діяльність, навчання й виховання, усі види народної творчості і всі види й жанри мистецтва” [1,11]. При цьому важливою постає проблема формування усної й писемної мови не тільки як засобу спілкування, але і дослідження мови як засобу формування й вираження думки та зворотного впливу мови на еволюцію мислення. У цьому зв'язку, враховуючи реальність співвідношення чуттєвого й поняттєвого, а також характер і ступінь цього співвідношення, при визначенні картини світу А.С.Зеленько виходить з її синкретичного характеру і диференціює цю синкретичну картину на повсякденно-побутову (мовну), наукову, міфологічну й релігійну та художню, визначаючи їх ієрархію й статус у системі пізнання реального світу. Так, на думку вченого, “повсякденно-побутова картина світу як комплексна складається у процесі формування людини, вона представлена матеріальними предметами, – зряддями праці й засобами виробництва, предметами споживання, ідеальними предметами – у вигляді системи звичаїв, обрядів, народної творчості, усього мистецтва і мови” [2,24]. У повсякденно-побутовій моделі світу “одиниці змісту – конкретні життєві ситуації, виділювані у процесі повторюваних актів взаємодії людини з реальним світом, внаслідок чого пізнавана реальність членується і маркується за допомогою різних органів чуття різним матеріальним відтворенням і, нарешті, із формуванням природної звукової мови – у вигляді абсолютизованої моделі світу формуються уже названі моделі. Кожна з них має свою форму і зміст, але кожна з них щодо форми й змісту споріднюється з повсякденно-побутовою” [1,12].

Формування картин світу відбувається та визначається у результаті взаємодії рівнів знань, що мають різні джерела. На першому рівні таким джерелом є безпосередньо людина – спостерігач світу

незалежно від її здатності бути в ролі мовця, а на другому рівні опосередкованим джерелом стають мовні форми й структури з функцією носія та накопичувача уже певної обробленої інформації. Когнітивні процеси первинного рівня за своєю природою індивідуальні і характеризують результат пізнавальної діяльності індивіда, тоді як процеси вторинного рівня мають узагальнюючий зміст, бо суб'єкт спирається у своїй пізнавальній діяльності на загальний фонд первинних знань. Мовна картина світу дає уявлення про ментальність того чи іншого народу, оскільки в ній відображаються результати пізнавальної діяльності суспільства. Національно-мовна картина світу віддзеркалюється на всіх мовних рівнях, але найяскравіше – на лексико-семантичному, який найтісніше пов'язаний з позамовною дійсністю. Національна специфіка бачення світу найчастіше й найвиразніше проявляється при міжмовних зіставленнях.

ЛІТЕРАТУРА

1. Зеленько А.С. Контрастивна лінгвістика і національно-мовна картина (модель) світу // Проблеми зіставної семантики. - Київ: КДЛУ, 1999. - С. 11-13.
2. Зеленько А.С. Типологія моделей світу і контрастивна лінгвістика // Проблеми зіставної семантики. - Вип. 5. - Київ: КДЛУ, 2001. - С. 24-26.
3. Караулов Ю.Н. Общая и русская идеография. - М.: Наука, 1976. - 355 с.